

I. Международни журналистически разследвания срещу корупцията

Милена Димитрова

Печатът, радиото и телевизията разкриват аферите, разследват ги, разгласяват ги и дават тон за публичната им оценка. По тази причина разследванията и публикациите в средствата за масова информация са надеждна защита на обществата срещу корупцията, както потвърждават примерите от петте континента.

Участници в проекта, който носи заглавието “Медиите срещу корупцията по света след 2000 г.” и е своеобразен “атлас” по антикорупционни практики в медиите, са действащи журналисти от повече от двадесет държави. Сред отговарящите и коментиращите има репортери, които се занимават с разследвания, редактори, коментатори на свободна практика, водещи от частни и държавни телевизионни станции, директори и продуценти на радиокомпаниите, няколко студенти, един професор, двама доктори на науките, един директор на институт за медийни проучвания и даже говорител от мисия на ООН. Всички те са били в страната си, когато скандалите с корупция са избухнали и ги коментират като очевидци.

Изследването, което даде основа за настоящия анализ, бе проведено през 2003 г. като международен проект в най-старото в света висше училище по журналистика в гр. Колумбия в щата Мисури. От поканените над 110 журналисти от 42 страни да опишат накратко случай на корупция, разкрит от медиите след 2000 г., и да го коментират, отговаряйки на кратък въпросник, се отзоваха над двадесет. Събрани бяха примерите, които дават неопровержима основа за твърдението, че не друг, а медиите по-добре от всички останали социални механизми предоставят най-бърза, най-действена и най-комплексна защита на гражданите и обществата срещу корупцията.

От Швеция, Кения, Тайван, Молдова, Коста Рика, Франция, САЩ и общо от около тридесет държави бяха събрани примери, доказващи, че основният регистратор, страж и защитник на населението срещу съществуващата корупция са медиите. Хората не биха могли да знаят кой, как, къде, кога и защо подкупва властите, ако липсват разследванията на печата, радиото и телевизията срещу незаконните начини за изкушение на властите.

Най-малко трима учени са писали през предишните десетилетия за способността на медиите да обуздават корупцията. Проф. Терту Утриайнен от Финландия, немецът Франк Вогл и Рик Стапенхърст от Пуерто Рико са заключили, че независимостта на медиите е от особено значение в страните, където има високи нива на корупцията. “Когато медиите работят добре за предотвратяване на корупцията, това означава, че те са наели добри разследващи журналисти да разкрият неравенствата и насилието, като в образователен смисъл преоценят социалните стойности, а това неминуемо води до намаляване на проявите на корупция в правителствата и в бизнеса”, пише проф. Утриайнен в края на миналия век /вж. <http://www.transparency.org/iacc/8th_iacc/papers/utriainen.html>

Ето кои са петте най-често повтарящи се схеми на корупцията по света, за които медиите сигнализират и които са проверени и отразени чрез разследвания на журналисти:

- чрез държавни поръчки, както се е случило в Коста Рика, Танзания, Индия и др.
- чрез приватизацията – убедителни доказателства от Румъния, България, Русия, Виетнам, Грузия и др.

- чрез нелегални сделки по върховете на йерархията поради липсващ достъп до информация и контрол. Това обаче се случва и при силно напреднали, и при слабо развити демокрации – САЩ, Франция, Китай, Нигерия, Македония и т. н.
- чрез лицензите и по силата на служебните задължения. Такива примери са посочени от Швеция, Китай, Кения и др. страни.
- чрез фиктивни договори за ненужни услуги. Типични прояви има в Молдова, Непал, Дания и др.

В подкрепа на горните твърдения следват накратко казуси от споменатите страни. Първият от тях, който е и най-красноречив за водещата роля на разследващата журналистика и за странната понякога реакция на обществото, е от Индия.

СЛУЧАЯТ ОТ ИНДИЯ

Сантош Виджайкумар, журналист от в. “Индиан експрес”

Най-големият, най-известният и най-противоречивият случай на корупция, при това изненадващо и преждевременно разкрит от медиите, беше скандалът с онлайн медията Техелка, започнал в началото на 2001 г. Случаят представлява чиста корупция чрез извънредно важни сделки в отбранителната индустрия, с която са се занимавали отговорни държавни служители в Министерството на отбраната, а също и в управляващата партия Бхартия Джаната /БиДжиПи/.

Екип от двама журналисти измисли една несъществуваща Операция “Западният край”, като в новинарския уеб-сайт Tehelka.com се обяви за уж действаща оръжейна търговска компания от Лондон под името “West End International”. От името на това фиктивно търговско дружество двамата журналисти са водили преговори в продължение на осем месеца с различни отдели в Министерството на отбраната, от най-нисшия персонал до Управителния съвет, и така събраха неопровержими факти, записи и документи, уличаващи в искане на подкупи, продажничество и корупция на всички нива в държавната структура.

Основната мисия на Операция “Западният край” беше най-общо казано да се докаже, че служителите от Министерството на отбраната взимат подкупи от всеки търговски партньор, без изобщо да се замислят дали сделките са изгодни за Индия, нито дали поръчаното оръжие изобщо е годно да работи. За тази цел двамата журналисти Анирудха Бахал и Матю Самюъл са използвали скрити камери и други съвременни записващи устройства, които са им помогнали да документират разговорите си с властите, уж като представители на лондонска оръжейна фирма. Всичко се разкри пред цялата нация на една пресконференция, организирана от уебсайта Tehelka.com. Там бе обявено, че доказателствата са събрани в продължение на осем месеца.

Скандалът сериозно разкласти управляващото правителство. И на 16 март 2001 г. индийският министър на отбраната Джордж Фернандес си подаде оставката. Най-голямата опозиционна партия /Индийски Конгрес/ придоби изключителна възможност да натрупа колкото се може повече изгода в съперничеството за властта. Поради това новинарският сайт, който осъществи това разследване, бе упрекнат от другите медии, че нарушава журналистическата етика.

Тъй като разследването бе водено чрез фиктивни разговори, в даден момент се наложило Tehelka.com да наеме проститутки, за да задоволят исканията на корумпираните държавни служители и да не се събудят съмнения, че е фиктивна фирма. Някои експерти сметнаха това за прекалено и за петно върху журналистиката. Двамата журналисти бяха критикувани, че имали лични мотиви да разнищят Министерството на отбраната.

Разследването бе разгласено пред цялата нация на пресконференция, давана от новинарския портал Tehelka.com. Скандалът незабавно намери челно място в почти всички индийски вестници и телевизионни канали. Детайлите на тази потресаваща афера за корупцията в Индия могат да бъдат проследени на техния уеб сайт www.tehelka.com.

Обществената реакция обаче се отклони повече към сензационното, отколкото към престъпните деяния на Министерството на отбраната. Това някак отмести фокуса на разкритията. Даже в някои части на Индия имаше протести в защита на правителството от "неетични" разследвания.

Другите медии в този случай изиграха доста странна роля. Отначало се предполагаше, че те ще подкрепят разследването срещу корупцията в търговията с оръжия, но останалите вестници и телевизии се увлякоха в подробностите от тайните видеозаписи, с които Техелка разполага.

Първоначално властите бяха изненадани в неудобно положение и се скриха от публиката. Опитаха се да кажат, че записите са фабрикувани и че фактите за държавните служители са манипулирани. Но това бе опровергано от следващите многобройни епизоди. Даже властите опитаха да контраатакуват, че разследващите журналисти били взели подкуп, за да ги разобличат. Беше образувана специална комисия, Венкаташвами комишън, която да провери дали фактите са верни и неподправени.

Един друг аспект бе, че Тарун Теджпал, главният редактор на уеб-сайта Техелка, после влезе в категорията Z+, най-високото ниво по линия на сигурността от правителството. Това се случи след като бяха докладвани няколко опита за покушение на главния редактор. Следователно от следващите парламентарни избори правителството осъзна, че всяка заплаха за живота на редакторите може да бъде използвана за политически цели и сериозно би застрашила държавните власти и че е риск за управляващото правителство, който е желателно да бъде избягнат.

Виновните за скандала съвсем не са наказани. Само министърът на отбраната си подаде оставката на 16 март 2001 г., но шест месеца по-късно отново бе върнат в кабинета. Т.нар. главни виновници все още заемат високи постове във властта и се радват на публична слава и до днес, при това с помощта на набъбналите им банкови сметки. Диаграмата на просмукващата се корупция в Индия се простира от най-долното до най-високото ниво на чиновничеството вследствие на бюрокрацията в ешелоните на правителството. Това е социален проблем, породен и развит вследствие на ниските доходи, повсеместното предлагане, властническата лакомия за пари, дори и с неясен произход, но той опира до най-тревожния проблем за Индия: населението.

СЛУЧАЯТ ОТ РУСИЯ**Юлка Гаврилевская, продуцент и водещ авторска програма в държавната телевизия в гр. Саратовск**

Добър пример за корупцията в Русия е историята с диамантите, добивани в Якутия, в Североизточната част на Русия. Разследването започна репортерът Евгений Толстих от независимия вестник “Совершенно секретно”. Повечето диаманти в Русия се добиват в Якутия, но през февруари 1992 г. държавната компания “Якуталмаз” създаде предприятието “АЛРОСА”, в което 23% от собствеността принадлежат на Руската Федерация, 23% - на Република Якутия, 23% - на служители от предприятието и 12% - на различни общински организации в Якутия. В резултат, руската държава изпуска контрола на диамантения пазар, тъй като мажоритарният процент от акциите е в ръцете на якутци.

Международната диамантена компания ДеБиърс внимателно следи развитието на този пазар, тъй като тя е най-големият играч на световния диамантен пазар. ДеБиърс подписва договор с “АЛРОСА” и в резултат всички руски диаманти се изнасят от ДеБиърс. Руската държава трупаше загуби - например през 1995 г. се очаквало да добие \$220 млн. долара от износа на диаманти, а е получила само 3 млн.

Остатъкът от парите е разпределен за Якутия без никакви видими следи за социалното ѝ развитие. Дори дванадесет местни фабрики за добив на диаманти, при това със световна репутация, прекратяват дейността си и много работници остават без работа. ДеБиърс е купувала през цялото това време руските диаманти поне с 10 процента по-евтино от средните цени на световния диамантен пазар. И в същото време правителството на република Якутия е облагало с неимоверно големи данъци собствените си диамантени фабрики.

Това е класически пример за корупция в Русия. Членовете на Управителния съвет на “АЛРОСА” са получили удивително големи суми, за да подпишат неизгодния договор с ДеБиърс. Сигналът се появи най-напред във в. “Совершенно секретно” през декември 2001 г. Но нямаше голям отзвук след първия сигнал. Корупцията лъсна, след като в следващия брой на “Совершенно секретно” се появи интервю с бившия началник на Госран /правителствена агенция в бившия Съветски съюз, която търгува със скъпоценни метали и ресурси/. Той подробно разясни причините за сделката и как Русия е изгубила контрола над собствените си диаманти. Той обвини членовете на управителния съвет на “АЛРОСА”, че са тотално корумпирани. Нямаше много други разследвания на предисторията на скандала, поне в началото. По-нататък се появиха доста публикации, но властите не реагираха. Затова не е ясно дали виновните за скандала са наказани. Печатът в Русия обикновено не изнася такива данни. Руското правителство се опита да си върне контрола в диамантената индустрия. През лятото на 2002 г. шефовете на “АЛРОСА” бяха уволнени и започна публична дискусия кой ще ги замени начело на компанията. Като най-подходящ кандидат се сочеше деканът на Санкт-Петербургския минен институт Владимир Литвиненко, според в. “Новие Известия” от 25 декември 2002 г. Като един от най-важните мотиви за тази кандидатура в. “Новие Известия” изтъкваше личното приятелство на Литвиненко с президента Владимир Путин. Този случай далеч не е единственият пример за корупция в Русия.

СЛУЧАЯТ ОТ ФРАНЦИЯ**Ан-Софи Лешевалие, журналистка, която пише за сп. “Пари мач”**

Френските медии частично разкриха случай, който уличава в корупция действащия президент на републиката. Жак Ширак, който бе избран за президент през 1995 г. и бе преизбран през 2002 г., бе обвинен в корупция, консумирана по времето, когато той е бил кмет на Париж и същевременно президент на Голистката партия. Няколко факта попаднаха под лупата на разследването, като например договорите за част от публичните обществени осигуровки в Париж, средствата, плащани в брой като подкупи за договорите за средното образование, фалшифицирането на договори за партийни назначения, фалшифицирането на изборните резултати в 5-и район на Париж, както и злоупотреби в разходите за храна и за приеми. В изброените случаи са въввлечени няколко политици, роднини на Ширак и самият президент.

Жак Ширак използва имунитета си като президент, по силата на който не може да бъде разследван и обвинен. Затова медиите играят толкова важна роля в това разкритие и по-специално сатиричният вестник “Канар Аншене”, който публикува важни документи, сметки и справки от 1994 г. Всъщност вестникът започна да пише за злоупотреби и афери в парижкото кметство още в началото на 80-те години, но никога не обръщаше внимание или поне не искаше да забележи. От 1994 г. досега вестникът се задълбочи в разследването и разкри няколко сериозни скандала.

Сигналът се появи най-напред във в. “Канар Аншене”, който е сатиричен седмичен вестник, познат с качеството и надеждността на неговите разследвания и се ползва с репутацията, че открива и публикува документи, до които други медии нямат достъп. Важно е също да се отбележи, че това е една от малкото медии във Франция, която се финансира единствено от реклами.

Случаят предизвика огромна публична реакция във френското общество, защото се отнася до най-високия политически авторитет и го въвлеча в скандал с корупция. Случаят стана още по-важен, вписвайки се в политическите дебати в страната - партиите от лявото крило се опитаха да намерят възможности да направят публично изслушване. Обществото се раздели на две: едната част смята, че високият авторитет трябва да бъде защитен от разследвания, докато изпълнява задълженията си като президент на републиката. Другата част иска президентът да бъде съден именно по време на мандата, за да покаже, че той самият се бори срещу корупцията при каквито и обстоятелства да е поставен. Не по-малко важно е да се каже, че ехото от медийните разкрития се влияе от това коя партия управлява, когато се разкриват скандали от подобен мащаб.

Другите медии до една се включиха в разследването на случая. Интересът на публиката бе толкова голям, че цялата съвкупност на френските медии отрази скандала. Ерик Халфен, прокурорът, който започна да разследва някои от разкритите сигнали, искаше да продължи до установяването на истината. Но самият Ширак възпрепятства работата му, позовавайки се на имунитета. Френската конституция казва, че президентът може да бъде разследван по време на мандата си само по подозрения в държавна измяна и само от Върховния съд. Нищо не се казва по отношение на закононарушения, които са извършени преди президентът да се изкачи най-високо във властта. Следователно Конституционният съд трябваше да се произнесе по този казус, а според едно негово

тълкуване от 1999 г. президентът има право да използва имунитета си при възникналите обвинения. Няма яснота обаче дали президентът може да се появи като свидетел по съдебен процес или не. Казусът, разглеждан през 2001 г., стигна до отмяната на предишни постановления. Въпреки декларираното от Ширак желание да се яви в съда, бе решено, че президентът не може да бъде разследван, нито срещу него могат да бъдат повдигани обвинения, докато той изпълнява задълженията си начело на републиката. Вследствие на това решение политическата криза бе превъзможната и Ширак дори бе преизбран за втори президентски мандат през 2002 г. Иmunитетът му го пази до 2007 г.

Очевидно е, че виновните в случая съвсем не са получили заслуженото наказание. И тъй като казусът на Ширак не е стигнал и не може да стигне до съда преди 2007 г., юридически не е възможно той да бъде смятан за виновен до доказване на противното. Организацията от типа на Трансперънси Интернешънъл докладваха за случая и го класифицираха като корупция по линия на партийното финансиране. В класацията на споменатата организация Франция заема 25-о място, което е доста по-ниско от останалите западноевропейски страни.

Това не е единственият скандал за корупция, разкрит от медиите. При повечето случаи, когато скандалите се разследват от съда, медиите са подавали сигнала за разследването и в същото време са откривали ключови свидетелства.

СЛУЧАЯТ ОТ НИГЕРИЯ

Комфорт Тамани, директор на Радио Кадуна, Нигерия, дългогодишен радиожурналист

През 2000 г. най-разпространеното обвинение за корупция в Нигерия бе отправено към председателя на Сената Д-р Чуба Окадигбо. Вместо да работи за обществената кауза, той и сътрудниците му бяха проявили склонност да крадат от публичните фондове. Всъщност ръководството на Сената доста грубо злоупотреби с високия обществен авторитет на парламентарния си офис, както и с властта, която им бе поверена. Те щедро се възнаграждаха с хонорари от договори или облагодетелстваха семействата и приятелите си. Разкритията за техните огромни запаси от търговски стоки показаха крещящо пренебрегване на закона. Случаят представляваше грубо присвояване на фондове, изкуствено раздуване на договори и злоупотреба с властта, извършена от сенатското ръководство в Нигерия.

Случаят бе уникален и толкова фрапиращ, че никой вестник не би могъл да претендира, че пръв е огласил сензационните разкрития. Историята стана известна преди всичко поради вътрешните разпръвки и скандали между самите най-изтъкнати сенатори. Впоследствие, през юли 2000 г., Сенатът в Нигерия излъчи комисия, в чиито правомощия влизаше да разследва корупцията, обхванала най-високото ниво на сенатското ръководство. Анкетната комисия бе ръководена от сенатора Идрис Кута.

Цялата страна бе възмутена от разточителството, безпардонността и безчестието на председателя на Сената и неговата кохорта. Лидерите, за които хората бяха гласували с надеждата и заради обещанията да осигурят по-добри условия за живот на цялото население, най-безпардонно се бяха заели да “служат на собствените си джобове” чрез

фалшиви договори и чрез измами в обществените фондове. От мига, в който изслушванията в анкетната комисия станаха публично достояние, а те бяха излъчвани пряко по радиото и по телевизията, скандалът за часове набра скорост и се превърна в горчива национална атракция.

Нигерийците бяха до такава степен скандализирани от разкритията, че се усетиха излъгани от обществения си договор и от обещанията за благоденствие и повече справедливост. Освен това заради високата инфлация всички цени почти се удвоиха, процентът на безработицата стана огромен и животът стана несигурен. Всички медии живо следяха разкритията и направиха публично достояние обвиненията в корупция и злоупотреба с фондовете от ръководството на Сената. Когато докладът на разследващата комисия бе публикуван, нигерийските медии призоваха д-р Чуба Окадигбо да си подаде оставката от председателския пост. Случаят беше централна топ-новина във всички вестници. Коментаторите проявиха изобретателност и настойчивост. Д-р Окадигбо бе свален от поста предимно в резултат на медийните атаки.

Съдебната власт реагира уместно, като даде и процесуален ход за разследванията на комисията, ръководена от Идрис Кута. Заседанията ѝ бяха публични. Това позволи на медиите свободно да ги отразяват. И президентът Обасанджо реагира бързо и адекватно на скандала. Когато станаха известни фактите, той коментира действията на законодателите като “недисциплинирани политици, които не служат на прогреса на нацията” в интервю за лондонския “Файненшъл Таймс”. Президентът Обасанджо разпореди и на Върховния счетоводител от Сметната палата да провери сметките на парламента. На свой ред той излезе с доклад от 17 страници, от който ставаше ясно, че “счетоводството е зарязано и изоставено”. Изводите сочеха, че парламентарната институция е отказала да се подчинява на общите правила в страната за законните платежни средства и процедури по отчитане на разходите. Доверието в институцията се подкопа.

Бяха ли наказани виновните за скандала? Заместник-председателят на Сената Харуна Абубакар, лидерът на парламентарното мнозинство Самаила Маман и другите шефове на комисии си подадоха оставките, когато д-р Окадигбо бе обвинен в корупция. В крайна сметка, те всички останаха сенатори на Федералната република Нигерия.

Трансперънси Интернешънъл, Хюмън Райтс Монитор и други организации заклеиха действията на политиците. Според класацията на Трансперънси Интернешънъл Нигерия е на второ място сред най-корумпираните държави в света.

СЛУЧАЯТ ОТ МАКЕДОНИЯ

**Герман Филков, журналист, телевизионен водещ на “Бизнес новините”
в частната телевизия А 1**

Медиите в Македония са разкрили много скандали след 2000 г., свързани с корупция, като немалко от тях продължават и сега. Най-големият скандал засега предидния министър-председател на Македония Люпчо Георгиевски, който управляваше страната от 1998 до 2002 г. Медиите разкриха как той си е построил огромна къща - истински палат в най-скъпата част на столицата Скопие. Само средната оценка за земята, върху която е

застроена сградата, надхвърля един милион шатски долара. Фирма е купила този имот - предишната стара къща и земята, построила е новия дворец и го е продала на балдъзата на премиера /на сестрата на жена му - б.р./. Родственицата на министър-председателя е придобила легално разрешение от местните благоустройствени власти да разруши старата постройка и да издигне нова, доста по-голяма къща. Жената, чието име се забърка в скандала покрай високопоставения съпруг на сестра ѝ, бе учителка от провинциалната част на Македония. По време на скандала тя бе открита в санаториум близо до столицата, където я намери един репортер. Не е ясно откъде най-напред тръгна скандалът с огромния имот на премиер-министъра, но неофициална информация казва, че сигналът е подаден най-напред от съседи, които се удивлявали от огромната нова къща, издигаща се пред очите им. Когато скандалът гръмна - защото годишната заплата на министър-председателя не надхвърля \$10 000, сестрата на съпругата му заяви, че тя дори не е знаела, че някой е използвал името ѝ. Всички следи водеха към шефа на общинските власти, който бе подменил собствеността върху имота без новите собственици – министър-председателя и съпругата му да платят разрешително за строеж на новата къща, който документ струва около \$100 000.

Първата медия, където се появи статия за къщата на Люпчо Георгиевски, беше независимият всекидневник “Вест”. Другите медии цитираха в. “Вест” и в близките дни започнаха почти навсякъде собствени разследвания по темата. Важно беше да се каже, че всекидневникът “Вест” оглави кампанията, превърнала се в извънредно разследване на скандала. Определено всички други медии подпомагаха изясняването на случая.

Реакцията на обществото беше забележителна. Новината, че министър-председателят си е построил нова къща за няколко милиона долара, прозвуча смущаващо и предизвика голямо вълнение в страна, където безработицата достига до 32% от населението и средната месечна заплата е около \$200. Хората бяха ядосани и оказваха голямо съдействие на медията, която проследяваше скандала стъпка по стъпка. Обществото се активизира да подава нова информация и да подпомага разследването, за да се изясни откъде премиерът е получил средствата за този частен строеж.

Отначало нямаше официална реакция, но скоро след като медиите започнаха да информират за къщата, премиерът и съпругата му, която е шефка на неправителствена организация, отказаха всякаква връзка със скандала. Високопоставени членове на управляващата партия /ВМРО-ДПНМЕ/ заявиха, че всеки има право да се стреми към по-добро място за живеене, което бе косвено потвърждение, че импозантният имот се строи за семейството на министър-председателя. Държавната телевизия не забелязваше скандала и държавните вестници започнаха да публикуват снимки на къщи на бизнес елита в Македония, за да внушат, че известните хора по принцип живеят в хубави и големи къщи. Бяха показани чудните домове не само на индустриални босове, но и на собствениците на някои независими медии. Това бе опит да се размие и да се спре скандалът. Но нито една от частните медии не престана да публикува следващите разкрития по темата.

Този скандал бе първият, с който новото правителство, избрано през ноември 2002 г., започна да се занимава. Понастоящем само шефът на общинската служба, който бе подписал разрешението без да прибере дължимото плащане, е задържан.

Имаше две особено активни международни организации, които обвиниха предишното правителство в корупция. Това са Трансперънси Интернешънъл и

Интернешънъл Крайзис Груп. И двете отвориха офиси в Македония след скандала с къщата на Люпчо Георгиевски.

СЛУЧАЯТ ОТ ХЪРВАТСКА

Д-р Бланка Йергович, дългогодишен радиожурналист от Националното радио в Хърватска, изследовател и на научната комуникация и медиите

Най-сериозният случай на корупция, открита от медиите в Хърватска, стана с президента на местния клон на “Трансперънси Интернешънъл”, професора по право от юридическия факултет в Университета в Загреб Дж. К. Скандалът бе разгласен от всекидневника “Вечерни лист” през юни 2000 г. Там бе публикувана статия, в която се разкриваше как Дж. К. като водещ учен и общественик, борещ се с проблемите на корупцията в Хърватска, сам се беше корумпирал. По време на скандала Дж. К. беше едновременно президент на управителния борд на частна компания за погребални услуги. Като неин шеф той си беше отпуснал от името на компанията заем в размер на 50 хиляди евро със срок за погасяване 10 години и с лихва от 7,5%, което е точно два пъти по-малко от обичайната лихва. При това той лично като президент си беше подписал и разрешил написаната от него самия молба да изтегли заема. Плюс това, по силата на няколко действащи закона срещу корупцията, които лично Дж. К. е писал, той няма право като представител на официална институция, какъвто е хърватския клон на Трансперънси интернешънъл, да бъде член на управителен съвет на частна компания.

Така с първата си публикация от 27 юни 2000 г. в. “Вечерни лист” доказва, че професорът по право е в тройно нарушение на писания от него закон.

Избухна грандиозен скандал, хората бяха шокирани, пуснаха се клюки и всички други средства за информация се включиха в установяването на допълнителни данни по случая, коментира Бланка Йергович. Тя обаче смята, че обществената реакция бе слаба и не доведе до възможните последствия, дори морални. След известен период на затишие Дж. К. отново започнал да се изказва в медиите като учен и експерт по антикорупционните въпроси и така охотно му била давана трибуна, сякаш нищо не се е било случило.

ТАНЗАНИЯ

През пролетта на 2002 г. министърът на търговията и промишлеността в Танзания е бил обвинен, че раздавал лицензи за търговия със захар на свои приятели, повечето от които са също министри или влиятелни бизнесмени.

Това прозвуча много скандално, защото в Танзания се отглежда захарна тръстика и в страната има два големи завода за захар. Те произвеждат тонове захар, в количества достатъчни да задоволят нуждите на населението, но въпреки това един от приятелите на министъра бил сключил успешна сделка и пазарът се напълни с вносна захар. “Излезе, че министърът на търговията и промишлеността, който се предполага, че трябва да се грижи

за икономиката на Танзания, направо срина един цял отрасъл заради явните си облаги и за да бъде в услуга на приятелите си”, коментира една от известните радиоводещи от Дар ес Салаам Заина Бонги.

ТАЙВАН

Ши-Шуан Шанг, която работи за “Voice of America” във Вашингтон, смята, че в Тайван най-големият проблем, свързан с корупцията, е как националното съкровище се източва от управляващата партия. Тя дава пример, който показва как Куомингтанът, управляващата партия в Тайван през последните петдесет години до 2000-а включително, е бил обвинен в престъпление и източване на огромно количество пари от националното богатство, “защото там никога не са мислили, че ще доживеят до партийна ротация”, обяснява Ши-Шуан Шанг. И още една особеност, която обаче е характерна не само за Далечния Изток: разкритията са направени в навечерието на изборите. Тази подробност говори за сложните отношения между медиите и опозиционните партии, които обикновено се възползват от журналистическите разследвания.

КЕНИЯ

Една от частните телевизии в Кения, наречена ТВ Нетуърк, привлякла вниманието на аудиторията как двама полицейски служители са заети да прибират подкупи от мотористите в Найроби. Картината дава жива и неподправена гледка какво се случва и дори има кадри от номерата на значките на полицаите. Един след друг мотористи се изреждат да броят подкупи на органите на реда.

Случаят е важен по две особени причини, преценява Сизар Ханда, основател и директор на Компанията за стратегически публични отношения и изследвания. Първата е, че полицията обслужва най-корумпираното министерство в правителството и събирането на подкупи от пътните полицаи се смята за всекидневие, наблюдава се непрекъснато от хиляди кенийци и на никого не прави впечатление. И на второ място, епидемичната природа на престъплението изисква енергична реакция на правителството за пресичане на подобен тип корупция. Полицията не само, че не обръща внимание на реалната престъпност, напротив – тя е изключително заета да иска подкупи. Особено трудно е да се инкриминира тази очевидност и да се започнат активни действия най-напред с арестуването на такива офицери, коментира Сизар Ханда.

Примерът от Кения също убеждава, че телевизията с показания репортаж е всъщност будната съвест, която призовава гражданите да вземат мерки срещу битовата или епидемична, по думите на медийния експерт, корупция в Кения.

КОСОВО

“Коха Диторе” и “Дзери”, двата всекидневника от Косово, провинция в Съюза на Сърбия и Черна гора, са поместили журналистически разследвания, уличаващи в сериозна корупция главния прокурор и един от известните съдии в Областния съд на Прищина. Огласените факти принудиха администрацията да направи служебно разследване и то завърши с уволнението на главния прокурор Петер Рапи и на съдията Дзеф Пренай за неопределено време, пише Авни Зогиани, журналист от “Коха Диторе”.

ДАНИЯ

Дори и най-прозрачните и успешни демокрации не са защитени от корупция, смята Нилс Мълвед, изпълнителният директор на Датския институт за разследваща журналистика и компютърни проучвания. През тази зима кметът на град Фарум Петер Бриксфорте купил вино за нуждите на общината от негови приятели, като платил с подправени фактури по десет хиляди датски крони за всяка бутилка.

Според Мълвед проблемът е, че в датското общество и в датската демокрация не са задействали други защитни механизми преди медиите да алармират за случая със собствено независимо разследване. Скандалът се разчул, когато онлайн-медиата www.bt.dk публикувала собствено разследване и даже показала подправените фактури. Не е имало никаква публична реакция преди да се обнародват документите, но след това случаят бързо е бил предаден в съда, твърди Мълвед.

СЛУЧАЯТ ОТ КОСТА РИКА

Елена Ийнес Родригес, кореспондент на Радио Ватикана за Средна Америка

За разлика от Съединените щати и Западна Европа, в някои страни от Азия, Средна Америка и Африка изглежда доста опасно дори само да се говори срещу корупцията. И когато се дава, и когато се взема подкупът и двете страни в процеса на корупцията са достатъчно силни и властни, за да се справят с неудобните свидетели (представете си мафията и силните на деня политици срещу един питащ журналист или някой неудобен свидетел!). Подобна драма се е случила в Коста Рика. Там уличеният за даване на подкуп Феликс Пжедборски, костарикански дипломат от полски произход, води от години дела срещу разследващия журналист от в. “Ла Насион” Маурисио Херера.

Несъмнено разследващите журналисти се сблъскват не само с реакциите на интервюираните виновници, но и подлежат на съдебна отговорност. Журналистът Маурисио Херера бе събрал солидна база от аргументи, съпоставящи известните по онова време факти, освен това той по принцип е много внимателен и прецизен в коментарите си и при подбора на думите и на изразните средства. Херера бе направил всичко възможно

да се добере и до мнението на бившия дипломат чрез негови колеги и чрез негови приятели.

Маурисио Херера публикува серия от разкрития за очевидните аномалии и съмнителни деяния, извършени от Феликс Пжедборски, като се позовава на белгийските вестници, съдебни хроники и декларации на много правителствени служители. По онова време Феликс Пжедборски е бил почетен посланик на Коста Рика в Международната комисия по атомна енергия.

Пжедборски е съдействал за една старателно укривана тайна покупка на италиански хеликоптери за министерството на туризма в Коста Рика, която е била извършена с посредничеството на белгийска парламентарна комисия. Сделката е струвала един милиард белгийски франка, като с половината от тях са се “облажили” белгийските посредници. Действителната цена на хеликоптерите е далеч под половината сума, платена от данъкоплатците в Коста Рика.

Този фрапиращ случай на корупция се дискутира и до днес в Централна Америка. Той бе ексклузивно разследван от “Ла Насион”, като само бе споменат от останалите медии. Властите реагираха в рамките на правата си и чрез юридическите процедури. А бившият дипломат Пжедборски напълно изчезна от публичната сцена в Коста Рика.

Въпреки усилията на Херера, съдът го призна за виновен през ноември 1999 г. Той беше оправдан от първата инстанция през 1998 г., но ищецът повторно отпрати жалбата си до Върховния съд по справедливостта. Делата вече се водят от международни инстанции.

Всъщност няма “виновни”, нито справедливо наказани по силата на закона. Много съществено е, че Пжедборски не е бил викан в съда заради корумпираните си деяния преди сигналът да се появи в медиите. И единственият начин, по който случаят можеше да стигне до съда, беше да бъдат обвинени “Ла Насион” и репортера в клевета.

На 23 май 2001 г. Международният съд за човешките права преустанови присъдата, осъждаща журналиста Маурисио Херера от в. “Ла Насион”, водещ всекидневник в Коста Рика. Решението на съда представлява временно спиране на присъдата. То стана възможно, защото публичното мнение в Коста Рика силно се развълнува от случая.

СИРИЯ

Писмо на Хайдар Рашид, телевизионен журналист и коментатор от Националната телевизия в Дамаск

Често като бариера пред социалната мисия на журналистиката да пази обществата от корумпираните им управници и власти застава тъкмо държавният контрол върху медиите. Така например в Дамаск и други сирийски градове, по мнението на Хайдар Рашид, от години медиите не са помествали случаи за корупция:

Дори само да се отговори на поставените въпроси дали съществува корупция и дали скоро е имало случаи, разкрити от медиите, е направо немислимо в страна, където информационните средства са строго контролирани от държавата. Това със сигурност може да доведе до сериозни последици и за журналиста, и за редакцията, в която работи. Хайдар Рашид заявява: “Дори и да си спомням няколко случая, аз силно се

замислям дали да ги споделя, пък и те са отпреди 6-7 години. Иначе е лесно да се спекулира какво означава държавата да управлява медиите, защото в много от страните в третия свят това е реалност.”

Вестниците, радиото и телевизията не биха рискували да поместят новини, ако те не са потвърдени и одобрени от правителството и от съответния му отдел. С други думи, ако един репортер или продуцент от каквато и да е представителна медия е провел самостоятелно разследване и е написал дори гениален репортаж за конкретна корупция, то този журналист би загубил завинаги достъпа до радиото и телевизията, ако дръзне да я оповести без одобрението на своя началник, който пък е отговорен да получи одобрение от по-високо място.

В повечето случаи правителствените служители не дават своето одобрение или съгласие да бъде публикуван какъвто и да било факт или схема за корупцията.

ХОНГ-КОНГ

За контролиране на медиите свидетелства и пример от Хонг-Конг. Вестник “Нан Фанг Жу Мо” /”Южен Уикенд”/ в Хонгконг съобщил в обширен репортаж през юни 2002 г. как 100 милиона юана от парите на фондацията за младежко развитие “Надежда”, които са предназначени за строеж на училища и за плащане на образователни такси на семейства от най-бедните райони, са били инвестирани за покупка на други имоти и на акции от борсата, а това било изрично забранено от закона, разказа журналистката Джози Лиу, заместник-главен редактор на вестник “Всекидневникът на модерното образование”. Само няколко часа след отпечатването броят на вестника бил инкриминиран и до вечерта излязъл още един брой на същия вестник от същия ден, само че в него нямало такъв репортаж, а друга безобидна кореспонденция. Това било официалната реакция на властите. Само че част от тиража вече бил разпространен и доста хора притежавали като курioз и двата броя от един и същи ден на един и същи вестник. За злоупотребата с фонда “Надежда”, за чието изразходване бил отговорен другарят Ксю Йонггуан, генерален секретар на фондацията за младежко развитие “Надежда”, е писал и всекидневникът “Мингпао” в Хонгконг.

* * *

Както се вижда, корупцията е толкова изобретателна и с толкова променливи лица, че засяга всяко институционално и географско ниво – от ниските чиновници в индийското министерство на отбраната, през управлявалата половин век партия в Тайван и функционерите, надзираващи публичните фондове в Китай, дипломатите от Коста Рика и министри от Гватемала, Руската федерация, Румъния, премиерът на Македония и дори президентите на Франция и САЩ.

Примерите опровергават твърдението, че корупцията обхваща само бедните страни. Няколко от наблюдаващите журналисти, включително от развити и от развиващи се страни, заключават, че:

“Долните нива в скалата на корупцията действително могат да бъдат породени от

ниските относителни доходи. Но като цяло, всички случаи на корупция могат да бъдат обяснени с липсата на наказание и строг закон, с липсата на отговорност и контрол между политиците и бюрократите” – думите принадлежат на репортерката от Непал Рожи Кател. Основният извод е, че корупцията не е само средство за печалба на зле платените служители, а и на благоденстващите правителства, заключава Нилс Мълвед. “Липсата на контрол над публичните институции прави възможна корупцията по принцип”, твърди Руксандра Гурия, телевизионна репортерка от Румъния. Всички споменати журналисти са единодушни, че никога освен медиите като социален феномен не може да осигури такова постоянно наблюдение и контрол върху властите в интерес на обществото срещу нелегалното ограбване.

Средствата за масова информация са същевременно и най-добрата защита от корупцията за обществата по света, независимо от икономическото им развитие и географското им положение. Жертвите на корупцията, макар и често без да го съзнават, са гражданите – тъкмо те са лишени от права и средства от различни бюджети, пренебрегнати в равенството пред закона или пък ограбени като данькоплатци. Те едва ли биха научили за вършените нередности, ако не бяха медиите. А гражданите – в качеството им на читатели, зрители и слушатели са всъщност страдащите от корупцията – невинни, потенциални и понякога неосъзнаващи измамните.

Съвпадението на интересите между медийната аудитория и обществените слоеве, които са пасивните жертви на корупцията, определя защо медиите са така последователни и на свой ред заинтересовани да осигуряват разкриване на противозаконните тайни на властта. Точно това съвпадение ги превръща в надежден социален защитник срещу корупцията. В редица държави медиите дават и по-добра гаранция за справедливост и възмездие, отколкото съдът.

Примерите навеждат на мисълта за нови измерения на класическата роля на “стражево куче”, както медиите са възприемани в обществото още от началото на ХХ-ия век. Очевидно е, че медиите служат по време на целия процес: от изнасянето на сигнала, задълбоченото разследване, бързата и обективна публикация, оформянето на общественото мнение, натиска за законодателни промени и чак до постоянния контрол върху институциите. Тъкмо това са новите измерения на ролята на “стражево куче” в обществото. Изпълнявайки своята социална роля, медиите информират, разследват и насочват публичната реакция, като по този начин оказват натиск за демократизация и за промяна в правилата на гражданското общество, което е от огромно значение за човешкия напредък.

Всяка отделна статия на антикорупционна тема служи и като многозначителна превенция, която поддържа будна публичната реакция и притиска властите да мислят за законодателни промени.

В заключение, би било грешно да се лепят етикети от сорта на “африкански”, “латиноамерикански”, “източноевропейски” за случаите на корупция. Нито географията, а още по-малко климатът са определящите фактори. Корупцията е социално зло, което изкушава всяка власт, независимо къде се намира тя и независимо на каква позиция в социалната йерархия. Обобщени, примерите потвърждават, че корупцията е глобално понятие и в 21-ия век.

Така че, ако трябва да се намери едно единствено и най-точно име за противодействието на медиите срещу корупцията, то това е разкриването на конкретните

случаи в медиите. В модела на XXI-ия век вестниците и електронните предаватели са призвани да разпространяват по най-бърз начин подробно проверени факти и да обвиняват без пристрастия прегрешили полицаи, политици, чиновници, босове на богати и влиятелни компании, вождове на леви и десни партии, банкери, генерали и публични фондове, а понякога и държавни глави, както за това вече говорихме въз основа на примерите от САЩ и Франция.

ИЗТОЧНИЦИ:

- <http://www.anticorruption.missouri.edu>
Медиите срещу корупцията по света през 21 век (Media Against Corruption All Over the World in the 21st Century)
- <http://www.anticorruption.bg> – Българският антикорупционен портал
- http://www.transparency.org/iacc/8th_iacc/papers/utriainen.html/
“Ролята на медиите в превенцията на корупцията”, Трансперънси интернешънъл (ТИ), доклад от Осмата международна антикорупционна конференция (The Role of the Media in Preventing Corruption, Transparency International, Paper from the 8th International Anticorruption Conference, by Tertty Utriainen)
- http://www.transparency.org/working_papers/vogl-recommendations
“Предлагането в глобалното подкупничество” от Франк Фогел (The Supply Side of Global Bribery, Finance and Development, by Frank Vogl)
- <http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/civilsociety/html>
Антикорупционно подразделение на Световната банка, Участието на гражданското общество (The World Bank Anticorruption, Civil Society Participation)
- http://www.undcp.org/odccp/corruption_toolkit.html
Антикорупционно помагало на Офиса по наркотици и престъпност на ООН (United Nations Office on Drugs and Crime Anti-Corruption Toolkit)
- <http://www1.oecd.org/daf/SPAIcom>
Антикорупционна инициатива за Югоизточна Европа на Пакта за стабилност (Stability Pact Anti-Corruption Initiative for South Eastern Europe)
- <http://www1.u4.no/index2.cfm>
Антикорупционен ресурсен център U4 (The Utstein Anti-Corruption Resource Centre)

- <http://www.nobribes.org>
Антикорупционен портал за Европа и Евразия (Anti-Corruption Gateway for Europe and Eurasia)
- <http://www.anticorruptionnet.org/index.txt.html>
Антикорупционна мрежа на икономиките в преход (Anti-Corruption Network for Transition Economies)
- <http://www.seldi.net/background.html>
Инициатива за правно развитие в Югоизточна Европа (The Southeast European Legal Development Initiative)
- <http://abuzuri.hypermart.net/en/> - Италиански антикорупционен проект